

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय। सुचः
सम्मार्ष्टि। सुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्यः सश्यति मिथुनत्वाय।
अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥
अन्तरिक्षमुपभृत। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः सुचः। वृष्टिः
सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाँल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः
क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजया पशुभिः।
य एवं वेद। यदि कामयेत वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति।
अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनाग्रा हि वृष्टिः। यदि
कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्।
वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्सम्मृज्यात्।
मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥
प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यते।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज
एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। अधस्तात्प्राचीम्। दण्डमुत्तमतः।
मूलैः मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राश्र्युपरिष्ठाल्लोमानि।

प्रत्यश्च्यधस्तात्॥ ४॥

स्रुग्ध्येषा। प्राणो वै स्रुवः। जुहूर्दक्षिणो हस्तः। उपभृत्स्रुव्यः।
आत्मा ध्रुवा। अन्नं स्रुमार्जनानि। मुखतो वै प्राणोऽपानो
भूत्वा। आत्मानमन्नं प्रविश्य। बाह्यतस्तनुवः शुभयति।
तस्मात्स्रुवमेवाग्रे सम्मार्ष्टि। मुखतो हि प्राणोऽपानो
भूत्वा। आत्मानमन्नमाविशति। तौ प्राणापानौ। अव्यर्धुकः
प्राणापानाभ्यां भवति। य एवं वेद॥ ५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यश्च्यधस्तान्मार्ष्टि पञ्च च॥ [१]

दिवः शिल्पमवततम्। पृथिव्याः ककुभिं श्रितम्।
तेन वयः सहस्रवल्शेन। सपत्नं नाशयामसि
स्वाहेति स्रुक्स्रुमार्जनान्यग्नौ प्र हरति। आपो वै
दर्भाः। रूपमेवेषामेतन्महिमानं व्याचष्टे। अनुष्टुभर्चा।
आनुष्टुभः प्रजापतिः। प्राजापत्यो वेदः। वेदस्याग्रं
स्रुक्स्रुमार्जनानि॥ ६॥

स्वेनैवैनानि छन्दसा। स्वयां देवतया समर्धयति। अथो
ऋग्वाव योषां। दर्भो वृषां। तन्मिथुनम्। मिथुनमेवास्य
तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्रजायते प्रजया पशुभिर्यजमानः।
तान्येके वृथैवापांस्यन्ति। तत्तथा न कार्यम्। आरब्धस्य
यज्ञियस्य कर्मणः सविदोहः॥ ७॥

यद्यैनानि पशवोऽभि तिष्ठेयुः। न तत्पशुभ्यः कम्।

अ॒द्धिर्मा॑र्जयित्वा॒त्क॒रे न्य॑स्येत्। यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य॒ कर्म॑णो-
ऽन्य॒त्राहु॑तीभ्यः स॒न्तिष्ठ॑ते। उ॒त्क॒रो वाव॑ तस्य॑ प्र॒तिष्ठा॑। ए॒तां
हि तस्मै॑ प्र॒तिष्ठां दे॒वाः स॒मभ॑रन्। यद॒द्धिर्मा॑र्जय॑ति। तेन॑
शा॒न्तम्। यदु॑त्क॒रे न्य॑स्यति। प्र॒तिष्ठा॒मेवैना॑नि तद्व॑मयति॥८॥

प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानः। अथो॑ स्त॒म्बस्य॑ वा
ए॒तद्रूप॑म्। यत्सु॑ख॒स्मार्ज॑नानि। स्त॒म्बशो॑ वा ओष॑धयः।
तासां॑ जरत्क॒क्षे प॒शवो॑ न र॑मन्ते। अप्रि॑यो ह्येषां॑ जरत्क॒क्षः।
याव॑दप्रि॒यो ह वै ज॑रत्क॒क्षः प॑शूनाम्। ताव॑दप्रि॒यः प॑शूनां
भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒न्यत्रा॑ग्नेर्द॑धति। न॒वदा॒व्यासु॑ वा ओष॑धीषु
प॒शवो॑ रमन्ते॥९॥

न॒वदा॒वो ह्येषां॑ प्रि॒यः। याव॑त्प्रि॒यो ह वै न॑वदा॒वः प॑शूनाम्।
ताव॑त्प्रि॒यः प॑शूनां भ॑वति। यस्यै॒तान्य॒ग्नौ प्र॑हर॑न्ति।
तस्मा॑दे॒तान्य॒ग्नावे॒व प्र॑हरेत्। य॒तरस्मि॑न्त्स॒म्मृज्या॑त्। प॒शूनां
धृ॒त्यै। यो भू॑ताना॒मधि॑पतिः। रु॒द्रस्त॑न्तिच॒रो वृषा॑। प॒शून्स्माकं॑
मा हि॑सीः। ए॒तद॑स्तु हु॒तं तव॑ स्वाहेत्य॑ग्निस॒म्मार्ज॑न्य॒ग्नौ
प्र॑हर॑ति। ए॒षा वा ए॒तेषां॑ योनिः॑। ए॒षा प्र॑तिष्ठा। स्वा॒मेवैना॑नि
योनि॑म्। स्वां प्र॑तिष्ठां ग॑मयति। प्रति॑तिष्ठति प्र॒जया॑
प॒शुभि॑र्यज॑मानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखस्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीः पद च॥—[२]

अय॑ज्ञो वा ए॒षः। योऽप॒त्नीकः॑। न प्र॒जाः प्र॒जाये॑रन्।

पत्यन्वा॑स्ते। य॒ज्ञमे॒वाकः॑। प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। यत्तिष्ठ॑न्ती
सन्न॑ह्येत। प्रि॒यं ज्ञा॒तिः रु॒न्ध्यात्। आसी॑ना सन्न॑ह्यते।
आसी॑ना ह्येषा वी॒र्यं क॒रोति॑॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासी॑त। अनया॑ समद॑न्दधीत। दे॒वानां॑
पत्न्या॑ समद॑न्दधीत। देशा॑द्वक्षिणत उदी॑च्यन्वा॑स्ते। आ॒त्मनो॑
गोपी॒थाय॑। आ॒शासा॑ना सौमन॑समित्या॑ह। मे॒ध्यामे॒वैना॒ङ्गेव॑लीं
कृ॒त्वा। आ॒शिषा॑ सम॑र्धयति। अ॒ग्नेरनु॑व्रता भू॒त्वा सन्न॑ह्ये
सुकृ॑ताय॒ कमि॑त्या॑ह। ए॒तद्वै पत्न्यै॑ व्रतोप॑नयनम्॥१२॥

तेनै॒वैनां॑ व्र॒तमुप॑नयति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ ना
यो॒क्रमे॒व यु॑ते। यम॑न्वास्ते॑। तस्यामु॒ष्मिँल्लो॒के भ॑वतीति
यो॒क्रेण॑। यद्यो॒क्रम॑। स॒ योगः॑। यदास्ते॑। स॒ क्षेमः॑॥१३॥

यो॒गक्षे॒मस्य॑ क्लृ॒त्यै। यु॒क्तङ्कि॑याता आ॒शीः कामे॑ युज्याता॒
इति॑। आ॒शिषः॑ समृ॑द्धौ। ग्र॒न्थिं ग्र॑न्थाति। आ॒शिषं ए॒वास्यां॑
परि॑ गृह्णाति। पु॒मान् वै ग्र॑न्थिः। स्त्री पत्नी॑। तन्मि॑थुनम्।
मि॒थुनमे॒वास्य॑ तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्र जा॑यते प्र॒जया॑
प॒शुभि॑र्यज॑मानः॥१४॥

अथो॑ अ॒र्धो वा ए॒ष आ॒त्मनः॑। यत्पत्नी॑। य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्या
अशि॑थिलम्भावाय। सु॒प्रज॑संस्त्वा व॒यः सु॒पत्नी॑रुपं
सेदि॑मेत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तन्मि॑थुनीकरोति। ऊ॒नेऽति॑रिक्तं
धीया॑ता इति॑ प्रजा॑त्यै। म॒हीनां॑ पयो॒ऽस्योष॑धीना॒ः
रस॑ इत्या॑ह। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्महि॑मानं॒ व्याच॑ष्टे। तस्य॑

तेऽक्षीयमाणस्य निर्वपामि देवयज्याया इत्याह।
आशिषमेवैतामा शास्ते॥१५॥

करोति व्रतोपनयनं क्षेमो यजमानः शास्ते॥ [३]

घृतं च वै मधुं च प्रजापतिरासीत्। यतो मध्वासीत्।
ततः प्रजा असृजत। तस्मान्मधुषि प्रजननमिवास्ति।
तस्मान्मधुषा न प्रचरन्ति। यातयाम हि। आज्येन प्रचरन्ति।
यज्ञो वा आज्यम्। यज्ञेनैव यज्ञं प्रचरन्त्ययातयामत्वाय।
पत्यवेक्षते॥१६॥

मिथुनत्वाय प्रजात्यै। यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति। मिथुनं
तत्। अथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै।
अमेध्यं वा एतत्करोति। यत्पत्यवेक्षते। गार्हपत्येऽधि
श्रयति मेध्यत्वाय। आहुवनीयमभ्युद्ववति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेहीत्याह॥१७॥

तेजो वा अग्निः। तेज आज्यम्। तेजसैव तेजः
समर्धयति। अग्निस्ते तेजो मा विनैदित्याहाहिंसायै।
स्प्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै। अग्नेर्जिह्वाऽसि
सुभूर्देवानामित्याह। यथायजुरेवैतत्। धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भवेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥१८॥

तद्वा अतः पवित्राभ्यामेवोत्पुनाति। यजमानो वा आज्यम्।
प्राणापानौ पवित्रौ। यजमान एव प्राणापानौ दधाति।
पुनराहारम्। एवमिव हि प्राणापानौ सञ्चरतः। शुक्रमसि

ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामाप्त्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासांमेतद्वर्णं दधाति। अपि
वा उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं५ हिरण्यं पेशलं
बिभ्रती रूपाण्यास्तै। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा
देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मीमांसा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उत्पुनीयात्।
छन्दसाऽप उत्पुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य
कर्म भवति। पृच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। अद्विरेवौषधीः
सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्। शुक्रं
त्वां शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह
सर्वत्वाय। पर्याप्त्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आह शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥—————[४]

देवासुराः संयन्ता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्यावकाशमपश्यत्।
तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य
एवं विद्वानाज्यमेवेक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि

हवीं ष्यभिघारयति॥२२॥

अथ केनाज्यमिति। सत्येनेति ब्रूयात्। चक्षुर्वै सत्यम्।
सत्येनैवेनदभि घारयति। ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः।
यश्चक्षुषाऽऽज्यमवेक्षते। निमील्यावेक्षेत। दाधारात्मश्चक्षुः।
अभ्याज्यङ्घारयति। आज्यं गृह्णाति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति। चतुर्जुह्वां
गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशून्वाव रुन्धे। अष्टावुपभृति।
अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव पशुषु दधाति।
चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुह्वां
गृह्णन्भूयो गृह्णीयात्। अष्टावुपभृति गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव
भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। गौर्वै सुचः। चतुर्जुह्वां गृह्णाति।
तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृति। तस्मादष्टाशफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुः
स्तना। गामेव तत्संस्करोति। सास्मै स संस्कृतेषु मूर्जन्दुहे।
यज्जुह्वां गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृति। प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्।
सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायां चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥—————[५]

आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं

व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञन्नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
 यज्ञन्नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं
 यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्य इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र
 आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं
 व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥२७॥

तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं
 कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा
 स्वाहेत्याह। अग्नयं एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्नेरेव
 मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै
 बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुग्भ्यस्त्वा
 स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव
 प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति
 बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनंलोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः
 सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्च ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः।
 यथा सूत्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि
 पितृणाम्। ऊर्ध्वं बर्हिषद् इति दक्षिणायै श्रोणरोत्तरस्यै
 निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव
 प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ।

अन॑ति॒स्कन्द॑न् ह॒ पर्जन्यो॑ व॒र्षति॑ । यत्रै॒तदे॒वङ्क्रिय॑ते ॥ ३० ॥

ऊ॒र्जा पृ॑थि॒वीं ग॑च्छ॒तेत्या॑ह । पृथि॒व्यामे॒वोर्जं॑ दधाति ।
तस्मा॑त्पृथि॒व्या ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते । ग्र॒न्थिं वि॒ स्र॑सयति ।
प्रज॑नयत्ये॒व तत् । ऊ॒र्ध्वं प्राश्च॑मु॒द्रूढं॑ प्र॒त्यश्च॑मा य॑च्छति ।
तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑ रे॒तो धी॑यते । प्र॒तीचीः॑ प्र॒जा जा॑यन्ते । विष्णोः॑
स्तू॒पोऽसी॑त्या॒ह । य॒ज्ञो वै वि॑ष्णुः ॥ ३१ ॥

य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै । पु॒रस्ता॑त्प्र॒स्तरं॑ गृ॒ह्णाति॑ । मु॒ख्यमे॒वैनं॑ करोति ।
इय॑न्तं गृ॒ह्णाति॑ । प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमु॒खेन॑ स॒म्मित॑म् । इय॑न्तं
गृ॒ह्णाति॑ । य॒ज्ञप॑रुषा स॒म्मित॑म् । इय॑न्तं गृ॒ह्णाति॑ । ए॒ताव॑द्वै पु॒रुषे॑
वी॒र्य॑म् । वी॒र्य॑स॒म्मित॑म् ॥ ३२ ॥

अप॑रि॒मितं॑ गृ॒ह्णाति॑ । अप॑रि॒मित॒स्याव॑रु॒द्धौ । तस्मि॑न्प॒वित्रे॑
अपि॑ सृ॒जति॑ । यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः । प्रा॒णापा॑नौ प॒वित्रे॑ ।
यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति । ऊ॒र्णाम्र॑दसं त्वा
स्तृ॒णामी॑त्या॒ह । य॒थाय॑जु॒रेवै॑तत् । स्वा॒स॒स्थं दे॒वेभ्य॑ इत्या॒ह ।
दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्स्वा॒स॒स्थं क॑रोति ॥ ३३ ॥

ब॒र्हिः स्तृ॑णाति । प्र॒जा वै ब॒र्हिः । पृथि॒वी वेदिः॑ । प्र॒जा ए॒व
पृथि॒व्यां प्रति॑ष्ठापयति । अन॑ति॒दृश्जं॑ स्तृ॒णाति॑ । प्र॒जयै॒वैनं॑
प॒शुभिर॑न॒तिदृश्जं॑ करोति । धा॒रय॑न्प्र॒स्तरं॑ प॒रिधी॑न्प॒रि द॑धाति ।
यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः । यज॑मान ए॒व तत्स्व॑यं प॒रिधी॑न्प॒रि
द॑धाति । ग॒न्ध॒र्वोऽसि॑ वि॒श्वाव॑सु॒रित्या॑ह ॥ ३४ ॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ।
प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह।
रक्षसामपहत्यै। कस्याश्चिदभिशस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवेन
पाति॥ ३५॥

वीतिहोत्रं त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
द्युमन्तः५ समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
इत्याह वृद्धौ। विशो यन्त्रे स्थ इत्याह। विशां
यत्यै। उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनाः५
रुद्राणामादित्यानाः५ सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सदेन
प्रस्तरः५ सादयति। जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥ ३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव
प्रियन्नाम। यद्घृताचीति। यद्घृताचीत्याह। प्रियेणैवेना नाम्ना
सादयति। एता असदन्त्सुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यं वै
सुकृतस्य लोकः। सत्य एवैनाः सुकृतस्य लोके सादयति।
ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै।
पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय
यजमानायात्मने। तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनात्यै॥ ३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति

अ॒ग्निना॒ वै हो॒त्रा॑। दे॒वा असु॑रान॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
समि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्या॒ह भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै। एक॑विंशतिमिध्मदा॒रूपा॑
भवन्ति। एक॑विंशो वै पुरु॑षः। पुरु॑षस्याप्त्यै। पञ्चद॑शेध्मदा॒रूपा॑भ्या
द॑धाति। पञ्चद॑श वा अ॒र्धमा॑सस्य रात्र॑यः। अ॒र्धमा॑स॒शः
संवत्स॑र आ॒प्यते। त्री॒न्परि॑धी॒न्परि॑ दधाति॥३८॥

ऊ॒र्ध्वे समि॑धा॒वा द॑धाति। अ॒नूया॒जेभ्यः॑ समिध॒मति॑ शिनष्टि।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देनो॑प
वाज॑यति। प्रा॒जाप॑त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॑त्यः प्रा॒णः। यज॑मान
आह॑वनीयः। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति॥३९॥

त्रिरु॑प वाजयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑पयत्य॒ सुवे॑ण प्रा॒जाप॑त्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मुख॒त आर॑भते। अथो॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।
अ॒ग्निम॑ग्नी॒त्रिस्त्रिः॑ सं मृ॒द्धीत्या॑ह। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॒ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। प॒रिधी॑न्त्सं मा॒र्ष्टि। पु॒नात्ये॒वैनान्।
त्रिस्त्रिः॑ सं मा॒र्ष्टि। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्यत्वा॑य। अथो॑
ए॒ते वै दे॒वाश्वाः॑। दे॒वाश्वा॑ने॒व तत्सं॑ मा॒र्ष्टि। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति॥४१॥

तिष्ठ॑न्नन्यम्। यथाऽनो॑ वा रथं॑ वा यु॒ञ्ज्यात्। ए॒वमे॒व
तद॑ध्व॒र्युर्य॒ज्ञं यु॑नक्ति। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्या॒भ्यूढ्यै॑। वह॑न्त्येनं

ग्रा॒म्याः पु॒शवः॑। य ए॒वं वेद॑। भुव॑नमसि॒ वि प्र॑थ॒स्वेत्या॑ह।
य॒ज्ञो वै भुव॑नम्। य॒ज्ञ ए॒व यज॑मानं प्र॒जया॑ पु॒शुभिः॑
प्रथयति। अ॒ग्ने यष्ट॑रि॒दन्न॑म॒ इत्या॑ह॥४२॥

अ॒ग्निर्वै दे॒वानां॑ यष्टा॑। य ए॒व दे॒वानां॑ यष्टा॑। तस्मा॑ ए॒व
नम॑स्करोति। जु॒ह्वेह्य॑ग्निस्त्वा॑ ह्वयति दे॒वय॑ज्याया॒ उप॑भृदेहि॑
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता ह्व॑यति दे॒वय॑ज्याया॒ इत्या॑ह। आ॒ग्नेयी॑ वै
जु॒हूः। सा॒वि॒त्र्युप॑भृत्। ताभ्या॑मे॒वैने॒ प्रसू॑त आद॑त्ते। अ॒ग्नाविष्णू॑
मा वा॒मव॑ क्रमिष॒मित्या॑ह। अ॒ग्निः पु॒रस्ता॑त्। विष्णु॑र्य॒ज्ञः
प॒श्चात्॥४३॥

ताभ्या॑मे॒व प्र॑ति॒प्रोच्या॒त्या क्रा॑मति। विजि॑हाथां॒ मा
मा॒ सन्ता॑प्त॒मित्या॑हाहि॑सायै। लो॒कं मे॑ लो॒ककृ॑तौ
कृ॒णुत॑मित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते। विष्णोः
स्था॑नम॒सीत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। ए॒तत्ख॒लु वै
दे॒वाना॑मप॒राजि॑तमा॒यत॑नम्। यद्य॒ज्ञः। दे॒वाना॑मे॒वाप॑राजित
आ॒यत॑ने तिष्ठति। इ॒त इन्द्रो॑ अकृ॒णोद्वी॒र्या॑णीत्या॑ह॥४४॥

इन्द्रि॑यमे॒व यज॑माने दधाति। स॒मा॒र॒भ्योर्ध्वो॑ अ॒ध्वरो
दि॒वि॒स्पृश॑मित्या॑ह वृद्धै॑। आ॒घा॒रमा॑घा॒र्यमा॑णमनु॑ स॒मा॒र॒भ्यः।
ए॒तस्मि॑न्का॒ले दे॒वाः सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। सा॒क्षादे॒व यज॑मानः
सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति। अथो॒ समृ॑द्धे॒नैव॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑मानः
सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति। अहु॑तो य॒ज्ञो य॒ज्ञप॑ते॒रित्या॑हाना॑त्यै।
इन्द्रा॑वा॒न्त्स्वाहे॑त्या॑ह। इन्द्रि॑यमे॒व यज॑माने दधाति। बृ॒हद्वा

इत्याह॥४५॥

सुव॒र्गो वै लो॒को बृ॒हद्भाः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
यज॒मान॒देव॒त्या वै जु॒हूः। भ्रातृ॒व्यदे॒वत्यो॑प॒भृत्। प्रा॒ण
आ॒धारः। यत्सं॑स्पर्शय॑त्। भ्रातृ॒व्येऽस्य॑ प्रा॒णन्द॑ध्यात्।
असं॑स्पर्शयन्न॒त्या क्रा॑मति। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति।
पा॒हि मा॑ऽग्ने दुश्च॑रिता॒दा मा॒ सुच॑रिते भ॒जेत्या॑ह॥४६॥

अ॒ग्निर्वा॒व प॒वित्रम्। वृ॒जिन॑मनृ॒तन्दुश्च॑रितम्। ऋ॒जुक॑र्म॒
स॒त्यं सुच॑रितम्। अ॒ग्निरे॒वैनं॑ वृ॒जिना॑दनृ॒ताद्दुश्च॑रितात्पाति।
ऋ॒जुक॑र्मे स॒त्ये सुच॑रिते भजति। तस्मा॑दे॒वमा शा॑स्ते।
आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यदा॑धारः।
आ॒त्मा ध्रु॒वा॥४७॥

आ॒धार॒मा॒धार्य॑ ध्रु॒वां सम॑नक्ति। आ॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
प्रति॑ दधाति। द्विः सम॑नक्ति। द्वौ हि प्रा॑णापा॒नौ। तदा॑हुः।
त्रि॒रे॒व सम॑ज्यात्। त्रिधा॑तु हि शि॒र इति॑। शि॒र इ॒वैतद्य॒ज्ञस्य॑।
अथो॒ त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। म॒खस्य॑
शिरो॑ऽसि स॒ज्योति॑षा ज्योति॑रङ्गामि॒त्याह॑। ज्योति॑रे॒वास्मा॑
उ॒परि॑ष्ठादधाति। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै॥४८॥

परि॑दधाति प्रा॒णन्द॑धाति हि य॒ज्ञो धा॑रयति नम॒ इत्या॑ह प॒श्चाद्वि॑र्याणीत्या॒ह भा॒ इत्या॑ह भ॒जेत्या॑ह
ध्रु॒वे॒वास्मि॑न्दधाति त्रीणि॑ च॥

[७]

धि॒ष्णि॒या वा ए॒ते न्यु॑प्यन्ते। यद्व॒ह्मा। यद्वो॒ता। यद॑ध्व॒र्युः।

यदग्रीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति। न प्रमायुको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मासीनः। इडाया इडाया दधाति। हस्त्याः होत्रे। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः। पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडायै वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा दधाति। सकृदभि घोरयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। सम्मुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च। उपहृतः पशुमानं सानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडायै देवतानामुपह्वे। उपहृतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडाया दधाति। वाचः सा भागधेयम्। यामुपह्वयते। प्राणानाः सा। वाचं चैव प्राणाश्चाव रुन्धे। अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदो मीमाः सा। यजमानं देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति। नाहमभागो निर्वप्स्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मया ऽभा॒गया ऽनु॒वक्ष्य॑थेति वा॒गब्र॑वीत्। नाहम॑भा॒गा
पु॒रोनु॒वाक्या॑ भविष्या॒मीति॑ पु॒रोनु॒वाक्या॑। नाहम॑भा॒गा या॒ज्या
भविष्या॒मीति॑ या॒ज्या। न मया ऽभा॒गेन॒ वष॑ट्करिष्य॑थेति
वष॑ट्कारः। यद्य॑जमानभा॒गं नि॒धाय॑ पु॒रोडा॑शं ब॒र्हिष॑दं
क॒रोति॑। ताने॒व तद्वा॒ग्निः क॒रोति॑। च॒तुर्धा॑ क॒रोति॑। च॒तस्रो॑
दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। ब॒र्हिष॑दं क॒रोति॑॥५४॥

यज॑मानो वै पु॒रोडा॑शः। प्र॒जा ब॒र्हिः। यज॑मानमे॒व
प्र॒जासु॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति। तस्मा॑द॒स्त्रा ऽन्याः॑ प्र॒जाः
प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। मा॒९से॒ना॒न्याः। अथो॑ ख॒ल्वाहुः॑। दक्षि॑णा
वा ए॒ता ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्या॒न्तर्वे॒द्यं रु॒ध्यन्ते॑। यत्पु॒रोडा॑शं
ब॒र्हिष॑दं क॒रोतीति॑। च॒तुर्धा॑ क॒रोति॑। च॒त्वारो॑ ह्ये॒ते
ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्य॒र्त्विजः॑॥५५॥

ब्र॒ह्मा हो॒ता ऽध्व॑र्युर॒ग्रीत्। तम॑भि मृ॒शेत्। इ॒दं ब्र॒ह्मणः॑। इ॒दं
हो॒तुः। इ॒दम॑ध्व॒र्योः। इ॒दम॑ग्री॒ध इति॑। यथै॒वादः॑ सौ॒म्ये ऽध्व॑रे।
आ॒देश॑मृ॒त्विग्भ्यो॑ दक्षि॑णा नी॒यन्ते॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्रीधे॑
प्रथ॑माया द॑धाति॥५६॥

अ॒ग्निमु॑खा ह्यृ॒द्धिः। अ॒ग्निमु॑खामे॒वर्द्धि॑ यज॑मान ऋ॒ध्नोति॑।
स॒कृदु॑प॒स्तीर्य॑ द्वि॒राद॑धत्। उ॒प॒स्तीर्य॑ द्वि॒रभि॑ घा॒रय॑ति।
ष॒ट्क्षम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देन॑ ब्र॒ह्मण॑
ब्र॒ह्मभा॒गं परि॑हरति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यो
ब्र॒ह्मा॥५७॥

स॒वि॒ता य॒ज्ञस्य॒ प्रसू॑त्यै। अथ॒ काम॑म॒न्येन॑। ततो॒ होत्रे॑।
म॒ध्यं वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धोता॑। म॒ध्यत॑ ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति।
अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यदध्व॒र्युः।
तस्मा॑द्धवि॒र्यज्ञस्यै॒तामे॒वावृ॑त॒मनु॑॥५८॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नीयन्ते। य॒ज्ञस्य॒ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑। अ॒ग्निम॑ग्रीत्स॒कृत्स॑कृत्सं
मृ॒द्धीत्या॑ह। परा॑डि॒व ह्ये॒तर॑हि य॒ज्ञः। इ॒षि॒ता दै॒व्या हो॒तार॑
इत्या॑ह। इ॒षि॒तः हि क॑र्म क्रि॒यते॑। भ॒द्रवा॒च्याय॑ प्रे॒षितो॑
मा॒नुषः॑ सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हीत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। स्व॒गा दै॒व्या हो॒तृभ्य॑ इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॒गा
क॑रोति। स्व॒स्तिर्मा॒नुषे॒भ्य इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। शं योर्ब्रू॑हीत्या॑ह। शं॒युमे॒व बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति॥५९॥

च॒रत्य॑ध्व॒र्युः प्र॒जाति॑र्हयते वेदा॑ब्रवीद्व॒र्हिष॑दं करोत्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑
च॥

[८]

अथ॒ स्रुचा॑व॒नुष्टु॒ग्भ्यां वाज॑वती॒भ्यां व्यू॑हति। प्र॒ति॒ष्ठा वा
अ॒नुष्टु॒क्। अन्नं॒ वाजः॒ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्धौ। प्राचीं॑
जुहू॑मूहति। जा॒ताने॒व भ्रात॑र्व्या॒न्प्रणु॑दते। प्र॒तीची॑मु॒पभृ॑तम्।
ज॒निष्य॑मा॒णाने॒व प्र॒ति॒नुद॑ते। सवि॑षूच ए॒वापो॑ह्य स॒पत्नान्
यज॑मानः। अ॒स्मिँल्लो॒के प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति॥६०॥

द्वाभ्या॑म्। द्विप्र॑तिष्ठो हि। वसु॑भ्यस्त्वा रु॒द्रेभ्य॑स्त्वा-
ऽऽदि॒त्येभ्य॑स्त्वेत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। स्रु॒क्षु प्र॑स्तर॒मन॑क्ति।

इ॒मे वै लो॒काः सु॒चः। यज॑मानः प्र॒स्तरः। यज॑मानमे॒व
तेज॑साऽन॒क्ति। त्रे॒धाऽन॑क्ति। त्रयं इ॒मे लो॒काः॥६१॥

ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ऽन॒क्ति। अ॒भिपूर्व॑म॒न॒क्ति। अ॒भिपूर्व॑मे॒व
यज॑मानन्तेज॑साऽन॒क्ति। अ॒क्तः रि॒हाणा॑ इत्या॒ह। तेजो॑ वा
आज्य॑म्। यज॑मानः प्र॒स्तरः। यज॑मानमे॒व तेज॑साऽन॒क्ति।
वि॒यन्तु वय॑ इत्या॒ह। वयं॑ ए॒वैनं॑ कृ॒त्वा। सु॒वर्गं लो॒कं
ग॑मयति॥६२॥

प्र॒जां योनिं॑ मा निर्मृ॑क्ष॒मित्या॑ह। प्र॒जायै॑ गोपी॒थाय॑।
आ॒प्याय॑न्ता॒माप॑ ओष॑धय॒ इत्या॑ह। आप॑ ए॒वौष॑धी॒रा
प्या॑ययति। म॒रुतां॑ पृष॑तयः स्थे॒त्याह॑। म॒रुतो॑ वै वृ॒ष्ट्या
ई॒शते॑। वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे। दि॒वं गच्छ॑ ततो॑ नो वृ॒ष्टिमे॒रये॒त्याह॑।
वृ॒ष्टिर्वै द्यौः। वृ॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे॥६३॥

याव॑द्वा अ॒ध्वर्युः प्र॑स्तरं प्र॒हर॑ति। ताव॑द॒स्यायु॑र्मि॒यते॑।
आ॒युष्पा अ॒ग्नेऽस्या॑यु॒र्मे पा॒हीत्या॑ह। आ॒युरे॒वात्म॑न्ध॒त्ते।
याव॑द्वा अ॒ध्वर्युः प्र॑स्तरं प्र॒हर॑ति। ताव॑दस्य॒ चक्षु॑र्मि॒यते॑।
च॒क्षुष्पा अ॒ग्नेऽसि॑ चक्षु॒र्मे पा॒हीत्या॑ह। चक्षु॑रे॒वात्म॑न्ध॒त्ते।
ध्रु॒वाऽसी॒त्याह॑ प्र॒तिष्ठि॑त्यै। यं प॑रि॒धिं प॒र्यध॑त्था॒ इत्या॑ह॥६४॥

य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अ॒ग्ने दे॒व पु॒णिभिर्वि॑यमा॒ण इत्या॑ह। अ॒ग्नयं॑
ए॒वैनं॑ जु॒ष्टं करो॑ति। तन्तं॑ ए॒तमनु॑ जोषं॑ भ॒रामी॒त्याह॑।
स॒जा॒ताने॒वास्मा॑ अनु॑कान्करोति। ने॒देष॑ त्वद॑प॒चेत॑या॒ता
इत्या॑हानु॒ख्यात्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ पाथ॒ उप॑ स॒मि॒तमि॒त्याह॑।

भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

स्रुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। सः३स्रावभागाः स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्याः सः३स्रावभागाः। तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः। त्रिष्टुभभवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सदेने सादयति। सुम्नाय सुम्निनी सुम्ने मां धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्नम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यौ पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरन्ध्रन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिः३ स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्। अतिरिक्त एवातिरिक्तं दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमास्वाऽव

रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पंप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिं सम्मार्ष्ट्यनुवित्त्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदं होताऽऽहवनीयास्तृणन्नेति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादर्धमासात्। तं सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तं कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति। वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमितेत्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयति। प्रति तिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्वा इत्याहु समिष्टे भागधेयन्त्यत्तमित्याहु वा इध्मसं वृश्चनान्यनुवित्त्यै लभते यजमानः॥ [९]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो यथादेवतम्॥७२॥

न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। धातुश्च योनौ
सुकृतस्य लोक इत्याह। अग्निर्वै धाता। पुण्यङ्कर्म सुकृतस्य
लोकः। अग्निरेवैनं धाता। पुण्ये कर्मणि सुकृतस्य
लोके दधाति। स्योनं मै सह पत्यां करोमीत्याह।
आत्मनश्च यजमानस्य चानात्यै सन्त्वाय। समायुषा सं
प्रजयेत्याह॥ ७३॥

आशिषमेवैतामा शास्ते पूर्णपात्रे। अन्ततोऽनुष्टुभा। चतुष्पद्वा
एतच्छन्दः प्रतिष्ठितं पत्नियै पूर्णपात्रे भवति। अस्मिंल्लोके
प्रतिष्ठितानीति। अस्मिन्नेव लोके प्रतिष्ठितति। अथो वाग्वा
अनुष्टुक्। वाङ्मिथुनम्। आपो रेतः प्रजननम्। एतस्माद्वै
मिथुनाद्विद्योतमानः स्तनयन्वर्षति। रेतः सिञ्चन्॥ ७४॥

प्रजाः प्रजनयन्। यद्वै यज्ञस्य ब्रह्मणा युज्यते। ब्रह्मणा वै तस्य
विमोकः। अद्भिः शान्तिः। विमुक्तं वा एतर्हि योऽङ्गं ब्रह्मणा।
आदायैतत्पत्नीं सहाप उपगृहीते शान्त्यै। अञ्जलौ पूर्णपात्रमा
नयति। रेत एवास्यां प्रजान्दधाति। प्रजया हि मनुष्यः पूर्णः।
मुखं वि मृष्टे। अवभृथस्यैव रूपं कृत्वोत्तिष्ठति॥ ७५॥

सवितृप्रसूतो यथादेवतं प्रजयेत्याह सिञ्चन्मृष्ट एकं च॥ [१०]

परिवेषो वा एष वनस्पतीनाम्। यदुपवेषः। य एव
वेद। विन्दते परिवेष्टारम्। तमुत्करे। यं देवा मनुष्येषु।
उपवेषमधारयन्। ये अस्मदपं चेतसः। तानस्मभ्यमिहा
कुरु। उपवेषोपं विद्धि नः॥ ७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नृश्चतुष्पदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति
 पुरस्तात्प्रत्यश्चमुप गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः शूद्रा
 अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेषः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
 स०शितः। योपवेषे शुक्। साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म
 इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुनुद ओकंसः। सपत्नो
 यः पृतन्यति। निर्बाध्येन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि
 तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जना० अति। इहि तिस्रोऽति
 रोचनायावत्। सूर्यो असद्विवि। परमान्त्वा परावतम्॥७८॥
 इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यः
 समभ्य इति। त्रिवृद्धा एष वज्रो ब्रह्मणा स०शितः। शुचैवेनं
 विध्वा। एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।
 हतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यं द्विष्यात्तन्ध्यायेत्।
 शुचैवेनमर्पयति॥७९॥

प्रत्युष्टं दिवः शिल्पमयज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीग्निना धिष्ण्या
 अथ स्रुचौ यो वा अयथादेवतं परिवेषो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयज्ञ एषा हि विश्वेषां देवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षसान्तां प्रजातिं द्वाभ्यां तं
 कालेकाले नवसप्ततिः॥७९॥

प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥